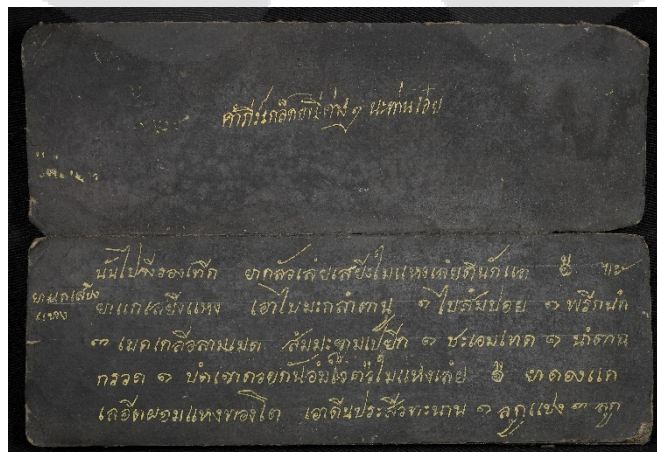

ตำรายาเถล็ดต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑเพื่อการศึกษา วัดหนึ่งราชวรวิหาร

นิสา เชยกลิ่น

ทะเบียนเอกสารโบราณ

1. รหัสเอกสาร (Identifier Number)	BKK001-009
2. ชื่อเรื่อง (Title)	ตำรายาเถล็ด
3. หมวดเรื่อง (Subject)	ตำราเวชศาสตร์, ตำราไสยศาสตร์
4. สถานที่สำรวจ (Location)	พิพิธภัณฑเพื่อการศึกษา วัดหนึ่งราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
5. สถานที่ทำสำเนาดิจิทัล (Digitization Location)	พิพิธภัณฑเพื่อการศึกษา วัดหนึ่งราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
6. วันที่ทำสำเนา (Date)	9 มีนาคม 2566
7. ชื่อผู้สร้าง (Creator)	-
8. ประเภทของเอกสาร (Type)	สมุดไทยดำ
9. จำนวน (Format of original)	1 เล่ม / 41 หน้า
10. ขนาดเอกสาร (Size of original)	12 x 35 x 1.5 ซม.
11. รูปแบบไฟล์เอกสาร (Digital Format)	image/jpg
12. อักษรที่ใช้บันทึก (Script)	ไทย, ขอมไทย
13. ภาษาที่ใช้บันทึก (Language)	ไทย, บาลี
14. สภาพของเอกสาร (Condition)	ชำรุดขาดแหว่ง มุมขวาของเอกสารโบราณ ประมาณ 5 หน้าสมุดไทย
15. คำสำคัญ (Keywords)	วัดหนึ่ง, กรุงเทพ, ตำรายา, ยาเถล็ด, ยาเถล็ด, แพทย์พื้นบ้าน, สมุนไพร, ตำรับยา, รักษาโรค, ยามหาเมฆ, ยามหานิล, ยามหาไว, ยาลม, ยาตอง, ยาผง, ยาแก้ร้อนใน, ยาตัดป้าง, ยาเหลืองบุญนิมิต, ยาอายุวัฒนะ, ยาแก้เสียงแห้ง, ยารู, คาถาเสกน้ำมันเหยียบเหล็ก, คาถาสะเดาะลูกในท้อง
16. ภาพประกอบ (Illustrator)	

ตำรายาเถล็ดต่าง ๆ ฉบับนี้เป็นของ พิพิธภัณฑเพื่อการศึกษา วัดหนึ่งราชวรวิหาร กรุงเทพฯ เอกสารโบราณเป็นสมุดไทยดำ เขียนด้วยเส้นทรดาล อักษรไทยและอักษรขอมไทย ฉบับนี้มีลายเส้น ๒ แบบ สันนิษฐานว่าเป็นคนเขียนคนละคนๆ เขียนแทรกอยู่ ๑๐ ฝา หรือหน้าสมุดไทย การเขียนยังคงเป็นการเขียนได้เส้นบรรทัดเช่นเดิม ตัวอักษรอ่านง่ายและชัดเจน แต่มีชำรุดขาดแห่วง มุมขวาของเอกสารโบราณ ประมาณ ๕ หน้าสมุดไทย

ตำรายาเถล็ด หรือ ยาเถล็ด ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้ความหมายว่า ยาที่ไม่ใช่ยาตำราหลวง หรือเรียกอีกชื่อว่า ยากลางบ้าน เป็นยาที่ชาวบ้านเชื่อถือและใช้สืบทอดกันต่อ ๆ มา

ในตำรายาเถล็ดฉบับนี้ กล่าวถึง อาการของโรคและตำรับยาในการรักษาโรคต่าง ๆ ดังนี้ ยาแก้เสียงแห้ง ยาแก้เลือดผอมท้องโต ยาปลูกเลือด ยารุเลือด ยาพรหมพิทักษ์ ยาถ่ายเลือดรู้ได้สารพัด ยามหาไว ยาถ่ายสารพัดคุณไสย ยาตองเลือดผอมแห้งท้องโต ยาควนกินแก้เลือดผอมท้องโต ยากินตัดราก ยาแก้กษิณยา แก้ไข้จับใหญ่ ไข้เหนือ ยาแก้ร้อนในกระหายน้ำ ยามหาเมฆ ยามหานิล ยาต้มแก้ร้อนใน ยาสว่างอารมณ์ ยาแก้ไข้สำหรับไข้เชื่อมมัวจับหัวใจ ยาต้มแก้ไข้จับวันเว้นวัน ยาต้มครอบสารีบาททั้งปวง ยาแก้ลม ยาเหลืองบุพนิมิตร ยาแก้โรคทุลาเวสา ยาแก้โรคสำหรับบุรุษ ยาขาว ยาลมแก้จุกเสียด ยาตองแก้เลือดร้าง ยาดับลมร้าย ยาต้มถ่ายเสลด ยาแก้เลือดกรัง ยาต้มแก้เลือดร้าง ยาเหลืองแก้ลมจุกเสียด ยาอายุวัฒนะ ยาเสียงแห้ง เป็นต้น และแทรกเรื่องไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นคาถาสั้นๆ เช่น คาถาเสกน้ำมันดิบเหยียบเหล็ก คาถาสะเดาะลูกในท้อง คาถาตัดปาง เป็นต้น

ข้อตกลงเบื้องต้นในการปริวรรตสมุดไทย ดังนี้

๑. คำที่ใช้ตัวหนา คือ อักษรขอมไทยและถ่ายทอดตามที่ปรากฏ
๒. คำที่ขีดเส้นใต้ คือ คำที่ไม่แน่ใจและยังหาความหมายไม่ได้
๓. คำที่ใช้ตัวอักษรสีแดง คือ คำที่เพิ่มขึ้นมาจากความเข้าใจของผู้ปริวรรต
๔. เครื่องหมาย – คือ ตัวอักษรเลื่อนร่างหรือขาดหายไปไม่สามารถอ่านได้
๕. คำที่ใช้ตัวอักษรสีน้ำเงิน คือ คำที่พบในหนังสือและนำมาเปรียบเทียบกันเพื่อให้เข้าใจมากขึ้น

หน้าต้น

คัมภีร์เถล็ดยามีต่าง ๆ นะท่านเอ๋ย

นั้นไปจึงรองเถิด อย่ากลัวเลยเสียงไม่แห้งเลยตีนักแล

๑ ยาแก้เสียงแห้ง เอาใบมะกอล้ำตาหนู ๑ ใบส้มป่อย พริกนก ๓ เม็ด เกลือสามเม็ด ส้มมะขามเปียก ๑ ชะเอมเทศ ๑ น้ำตาลกรวด ๑ บดเข้าด้วยกันอมไว้คอไม่แห้งเลย

๑ ยาถอนแก้เลือดผอมแห้งท้องโต เอาดินประสีวะทะนาน^๑ ๑ ลูกแบ่ง ๓ ลูก บอระเพ็ดทะนาน ๑ รากข้าพลุทะนาน ๑ ดอกแล

๑ ยาแก้เลือดผอมแห้งท้องโต เอาเปลือกนนทรี ๕ ตำลึง ผาง ๕ ตำลึง แก่นขี้เหล็ก ๕ บาท คา ๕ ตำลึง ใบมะกา ๕ ตำลึง ต้มกินแล

๑ ยาต้มปลุกเลือด เอาดอกคำฝอย ๑ รากกัญชา ๑ ผาง ๑ หัวหอม ๑ ดีปลี ๑ ต้มกินปลุกเลือดให้งามแล

๑ ยารุ^๒เลือดชื้อ ยาพรหมพิทักษ์ เอาน้ำยาทะนาน ๑ ไทรน้ำ รากตองแตกทะนาน ๑ น้ำฝิ่งทะนาน ๑ น้ำแก่นขี้เหล็กทะนาน ๑ ต้มเคี่ยวให้งวดแล้วปรุง เทียนทั้ง ๕^๓ ยาตำ^๔ ๑ บาท มหาหิงค์ ๑ ตำลึง ยางสลัดไต่ ๓ บาท ใส่ลงกว้นแต่พอปั่นได้ เอาส้อมห่อ กินหนักเพื่อง ๑ แลถ่ายเลือดผอมแห้งตีนักแล

๑ ยาถ่ายเลือดรู้ได้สารพัดเป็นยาผง เอารากเจตมูลเพลิง ๑ บาท คั่วบอระเพ็ด ๒ บาท คั่วเม็ดสลอด ๑ บาท คั่วแล้วเอากระดาษฟางให้หมดน้ำมันแล้ว ทำผงไว้กินหนัก ๒ ไพ ห่อส้อมกินตามธาตุหนักเบา ถ่ายเลือดผอมแห้งแล

๑ ยามหาไว ถ่ายชางก็ได้ เอาเม็ดสลอดคั่วทำเหมือนทะนานต้น ๑ ข้าวสุก ๑ กระชาย ๑ ทำแห้งไว้กินตามกำลังธาตุหนักเบา ห่อส้อมเหมือนกันแลลงแลถ่ายชางเด็กก็ได้ผู้ใหญ่ก็ได้แล

๑ ยาถ่ายสารพัดคุณไสยก็ถ่ายได้ เอาสมอไทย ๕ ลูก ลงพระห้าพระองค์^๕ ห่อข้าวขุ ๔ ห่อลงด้วยนมพท ห่อแห้วหมู ๓ ห่อลงด้วย มออุ ใบคนที่สอ ๓๒ ใบลงด้วยอาการสาม ๓๒ สลอด ๗ เม็ดลงด้วย สิวธา ปุกยบ แขน้ำฝิ่งไว้ ๓ คั้น แขน้ไว้คนละแห่งแล้วเอาแต่น้ำฝิ่งที่แช่ลูกสลอดมาเป็นน้ำกระสาย บดแล้วห่อส้อมกินตามหลัง ใช้ได้สารพัดแล

^๑ ชื่อหน่วยในมาตราดวงโบราณ ๒๐ ทะนาน เป็น ๑ ถัง, ชื่อหน่วยในมาตราดวงของไทยโบราณเท่ากับ ๘ พายมือ

^๒ ระบายสิ่งที่ไม่ต้องการออกไป

^๓ ชื่อเครื่องยาสมุนไพรจำพวกหนึ่ง ได้จากผลและเมล็ดแห้งของไม้ล้มลุก มีหลายชนิด คือ เทียนทั้ง ๕ ได้แก่ เทียนขาว เทียนขาวเปลือก เทียนดำ เทียนแดง เทียนตาตุ๊กแตน

^๔ ยาตำได้จากการตัดใบว่านทางจะเข้บริเวณส่วนโคนใบที่อยู่ใกล้กับผิวดิน จะมีน้ำยางสีเหลืองที่อยู่ระหว่างผิวนอกของใบกับวุ้น ไหลออกมา รวบรวมน้ำยางสีเหลืองใส่ภาชนะ นำน้ำยางสีเหลืองที่รวบรวมได้ไปเคี่ยวด้วยไฟอ่อนๆ จนข้นเหนียว แล้วผึ่งแดดให้แห้ง จะแข็งกลายเป็นก้อนสีดำ

^๕ คาถาหัวใจพระเจ้า ๕ พระองค์ คือ น โม พุท ธา ย

๑ ยาตองแก้เลือดผอมแห้งท้องโต เอามะนาว ๑๒ ใบ ต้มให้สุกคั้นเอาน้ำ ๑ สารส้ม ๒ บาท ดินประสิว ๑ บาท ดองกินหายแล

๑ ยากรนกินแก้เลือดผอมแห้งท้องโต น้ำส้มมะขวิดถ้วย ๑ น้ำมะกรูดถ้วย ๑ น้ำมะนาวถ้วย ๑ น้ำส้มซ่าถ้วย ๑ น้ำผึ้งถ้วย ๑ กรนให้ขึ้นแล้วเอาเทียนทั้ง ๕ โกรฐสอด ๑ โกรฐเขมา ๑ โกรฐกระดุก ๑ ตำให้แหลกปรุงลงในยาพอบั่น ได้กินเลือดผอมแห้งท้องโตหายแล

๑ ยากินตัดราก^๖เลือดผอมแห้งท้องโต เอารากเจตมูลเพลิง ๓ องคุลี^๗คนไข้ ลักเอาตายแม่หม้ายมัดข้าว ๓ แห่ง เอาข้าวเหนียวกำมือหุงให้สุก เอารากเจตมูลเพลิงใส่ลงในหม้อข้าวสุกแล้วกินเข้าไปให้หมด แล้วแก้เสียแห่งหนึ่ง หุงกิน ๓ วัน แก้เสียทุกวัน ตัดรากเลือดแห้งท้องโตหายแล

๑ ยาแก้กินยาจับไข้ใหญ่ ไข้เหนือ^๘ เอารากคนทา ๑ รากชิงชี่ ๑ รากมะเขือ ๑ รากเท้ายาม่อม ๑ รากวัลย์ย่านาง^๙ ๑ รากก้างปลาทั้ง ๒^{๑๐} รากพุดดอ ๑ รากพุ่มเรียง ๑ ยาข้าวเย็น ๑ ครีตตานโหมาก ๑ ต้มกินแก้จับไข้หายแล

๑ ถ้ามีฟุ้งต้มหม้อสองต่อไป เอาจันทร์ทั้ง ๒^{๑๑} แก่นสน ๑ รากกระพังโหม ๑ รากกระดอม ๑ หล้าปากควาย ๑ รากไอเหนียว ๑ ต้มกินแก้จับไข้หายแล

๑ ถ้ามีฟุ้งต้มหม้อ ๓ ต่อ ไป เอาจันทร์ทั้ง ๒ เกสรทั้ง ๕^{๑๒} สมอทั้ง ๓^{๑๓} ดอกฟักทอง ๑ ชะลูด ๑ อบเชย ๑ ต้มกินแก้จับไข้ใหญ่หายแล

๑ ถ้ามีฟุ้งต้มหม้อ ๔ ต่อไป เอาเกสรสารภี ๑ เกสรพิกุล ๑ เกสรบุษนาค ๑ บัวหลวง ๑ ยาตำบาศ ๑ จันทร์ทั้ง ๒ ใบกุมเสนเท่ายาทั้งหลาย ต้มกินแก้จับไข้ใหญ่หายแล

๑ ยาแก้ร้อนจับใหญ่ระหายน้ำ เอาใบโหมากทั้ง ๒^{๑๔} ใบมะระ ๑ ใบมะยม ๑ ใบมะเฟือง ๑ ฆ้องสามย่าน ๑ ใบระงับ ๑ ใบกุมเสนทั้ง ๒ ใบสันพร้าวหอม ๑ ใบผักคราดหัวแวนเท่ายาทั้งหลาย ทำแห้งไว้กินกะน้ำข้าวข้าวน้ำดอกไม้ แก้ร้อนจับใหญ่ไข้ได้สารพัด แก้ร้อนใน

ถ้าจะทำเป็นมหาเมฆ เอาลูกประคำตีควายเผา ๑ ลูกมะกอกเผา ๑ ถ่านไม้สักเผา ๑ พริกไทยคั่ว ๓ เม็ด แบ่งยาขนานตันออกกึ่งหนึ่งปนเข้ากะยาขนาดนี้ทำแห้งไว้กินกะน้ำปูนใส แก้ร้อนในระหายน้ำจับใหญ่ไข้ได้สารพัด ชื่อ มหาเมฆ แล

^๖ อาเจียน

^๗ ชื่อมารตราวัดแต่โบราณ ยาวเท่ากับข้อปลายของนิ้วกลาง

^๘ ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดขึ้นในกายแล้วผุดออกมาที่ผิวหนังภายนอก เป็นวง เป็นแผ่น ลักษณะเป็นเม็ดทราย สีแดง ดำ เขียว ตลอดตัว

^๙ รากเถาย่านาง

^{๑๐} ก้างปลาขาว และก้างปลาแดง

^{๑๑} ชื่อพรรณไม้บางชนิดที่มีเนื้อไม้ ดอก หรือผลหอม ใช้ทำยาและปรุงเครื่องหอม คือจันทร์ขาวและจันทร์แดง

^{๑๒} เกสรดอกไม้ ๕ ชนิด มี เกสรดอกพิกุล เกสรดอกบุษนาค เกสรดอกสารภี เกสรดอกบัวหลวง เกสรดอกมะลิ

^{๑๓} พิกัดตัวยาประเภทหนึ่งในตำรายาไทย จำกัดจำนวนสมอ ๓ อย่าง คือ สมอไทย สมอพิเภก สมอเทศ

^{๑๔} หมากผู้และหมากเมีย

๑ ยาต้มแก้ร้อนในไข้ใหญ่จับหนึ่งใบ เอาลูกประคำดีควายเผา ๑ ลูกมะกอกเผา ๑ เปลือกทองหลางใบมนเผา ๑ ต้มกินแก้ร้อนในไข้ใหญ่ใช้ได้สารพัดแล

๑ ยามหานิล แก้กาฬ^{๑๕}ภายใน เอาดอกทองหลางใบมนคั่ว ๑ ลูกประคำดีควายเผา ๑ เกล็ดปลาช่อนเผาคั่ว ๑ ลูกมะกอกเผา ๑ หอยแครงเผา ๑ บดทำแท่งไว้ แก้กาฬร้อนภายใน กินกะน้ำดอกไม้แลใช้ได้มากแล

๑ ยาสว่างอารมณ์ใหญ่ แก้ใช้สารพัด เชื่อมมัว^{๑๖} จับหัวใจ เอาจันทน์ทั้ง ๒ โกฐทั้ง ๙^{๑๗} ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ ชะลูด ๑ อบเชย ๑ เกสรทั้ง ๕ กฤษณา ๑ กระล่ำฟัก ๑ ขอนดอก ๑ ชะเอมเทศ ๑ เปราะหอม ๑ เปลือกสมุลแว้ง ๑ แฝกหอม ๑ ลิ่นทะเล ๑ ผิวมะตูม ๑ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ บดทำแท่งไว้แก้อาการไข้ได้ ชื่อสว่างอารมณ์ แล

๑ ยาแก้ใช้สำหรับไข้เชื่อมมัวจับหัวใจ เอาดอกจิว ๑ ฝางเสน ๑ ครั้ง ๑ ดอกคำฝอย ๑ ดอกกระดังงา ๑ ดอกจำปา ๑ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ บดทำแท่งไว้แก้อาการไข้ได้ ตามแต่จะยกน้ำกระสาย^{๑๘}ใช้ตามโรคเถล็ด

๑ โอม มหาชมภูแลได้ใช้แล ๑ ยาต้มแก้ขัดหนัก^{๑๙} ใช้จับใหญ่ เอารากเสนียด ๑ รากมะงั่ว ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๓ ฝัก ต้มกินแก้ขัดหนักออกแลได้ใช้แล

๑ ยาต้มแก้ใช้จับวันเว้นวัน ให้เอาสมอทั้ง ๓ แก่นขนุนให้มาก ๑ รากกัญชา ๑ ยาข้าวเย็น ๑ ต้มกินแก้จับสั่นหายแลได้ใช้แล้ว

๑ ยาต้มครอบสารีบาททั้งปวง เอาจันทน์ทั้ง ๒ แก่นสน ๑ สักชี ๑ รากสะเดา ๑ รากมะแว้งทั้ง ๒^{๒๐} โกฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ - กานพลู ๑ เกสรทั้ง ๕ ดีปลี ๑ ต้มกินครอบสารีบาท—

ยาต้มแก้สารีบาทดองดี ให้คั่ง ถ้าเพศต่างๆ ให้โยกกายโคลงกายไว้กาย คั่งเพื่อ ให้เอาสมอทั้ง ๓ ก้านสะเดา ---- บอระเพ็ด ๑ ลูกกะดอม ๑ รากวัลย์ย่านาง ๑ รากหญ้าคา - จันทน์ทั้ง ๒ เทพธาโร ๑ ชะลูด ๑ กรุงขมา ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ต้มกินแก้สารีบาทดังกล่าวมาหายแลได้ใช้แล้ว

๑ ยาหอม—สะกด ลมแลแก้ลมละเอียด จับแน่นิ่งไป แก้อาการคั่ง กินกะน้ำจันทน์ น้ำดอกไม้ ให้เอาโกฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ ชะเอมเทศ ๑ ชะลูด ๑ อบเชย ๑ จันทน์ทั้ง ๒ กฤษณา ๑ กระล่ำฟัก ๑ ขอน— เนื้อไม้ ๑ แก่นสน ๑ เปราะหอม ๑ เกสรทั้ง - หอม ๑ พริกไทย ๑ ขิง ๑ ดีปลี ๑ ชะมด ๑ --- บดทำแท่งไว้แก้อาการดังกล่าวมาตามแต่จะยกใช้ ----- ใช้นั้นเถล็ดได้ใช้แล

^{๑๕} รอยดำหรือแดงที่ผุดตามร่างกายคนเมื่อตายแล้ว

^{๑๖} อาการของโรคอย่างหนึ่ง พิษไข้หรือพิษของโรคทำให้ใบหน้าหมอง ซึม นัยน์ตาปรีอ ไม่กระปรี้กระเปร่า

^{๑๗} ชื่อเครื่องยาสมุนไพรจำพวกหนึ่ง ได้จากส่วนต่าง ๆ ของพืช มีหลายชนิด คือ โกฐทั้ง ๙ ได้แก่ โกฐหัวบัว โกฐสอ โกฐขมา โกฐเชียง โกฐจุฬาลัมพา โกฐกระดุก โกฐก้านพร้าว โกฐพุงปลา และโกฐขมิ้น

^{๑๘} เปลี่ยนน้ำกระสายยาไปตามอาการของโรค

^{๑๙} ถ่ายอุจจาระไม่ออก

^{๒๐} ชื่อพรรณไม้ มี มะแว้งต้น และมะแว้งเครือ

๑ ยาเหลืองบุพนิมิต แก้ว -----(ชำระ)----- กะหล่ำแก้วสารพัด ขางกวาดกะหล่ำแก้วลูกออกเลือด -
 มีได้กินกะหล่ำแก้วสารพัด เอาเทียนทั้ง ๕ สิ่งละ ๑ บาท กระวาน ๑ บาท กานพลู ๑ บาท มหาหิงค์ ๑ บาท
 ยาตำ ๑ บาท --- รง ๗ สลึง ขิง ๒ สลึง คา ๒ สลึง ไพล ๒ สลึง กระเทียม ๓ สลึง ว่าน --- ขมิ้นอ้อย ๓ สลึง
 ผิวมะกรูด ๑ สลึง เปลือกมะรุ้ม ----- (ชำระ)----- กล่าวมา ชื่อ บุพนิมิต แล

๑ ยาแก้เลือด ----- ตีรายตัวหนึ่ง เอาพริกไทยใส่เข้าไปทางปากให้ ----- แล้วใส่หม้อสุ่มไฟ
 ให้ไหม้ทั้งคนทั้งตัว ----- (ชำระ)----- แหวงไว้ กินกะหล่ำแก้วเลือดดีขึ้น ดินัก -----(ชำระ)-----

หน้าปลาย

คือพระภิกษุชั้นก็ดี ฆราวาสเป็นพหูสูตนั้นก็ดี โรคอันนี้บังเกิด ----- (ชำระ)----- จำพวกหนึ่งเกิดด้วยการ
มุตร^{๒๑}หนึ่ง อันหนึ่งโรคเกิดด้วยกษัยกล่อน----- (ชำระ)----- ใต้สะดือ แล้วมันให้ซัดลงมาถึงหัวหน้า เดิม
นั้นซัดเขาคือกล่อนลงนัก ----- (ชำระ)----- ซาติ ให้องคชาตฟกบวมปวดเจ็บแสบในรูองคชาต ให้เบาไหล
ออกยัด ๒ ไม ----- (ชำระ)----- หายไป แล้วมันกลับเป็นขึ้นมาอีกเล่า แต่เป็นหลายครั้งหลายทีแล้ว -----
(ชำระ)----- บุปโพ^{๒๒}ไหลออกมา แล้วมันก็ให้เจ็บปวดต่าง ๆ ถ้าผู้ใดเป็นดังนี้ ท่านเรียกว่า ----- (ชำระ)-----
--รุษ ไม่เป็นอุปทม^{๒๓} แต่ว่าท่านจัดเป็นทูลาวสา ๔ ประการ อันว่าทูลาวสา^{๒๔} ----- (ชำระ)----- มุตรชั่ว
มุตรร้าย นั้นแล ฯ

ถ้าจึงแต่งยาไว้ให้แก้มี่ต่าง ๆ นา อันนี้ยาแก้โรค ----- (ชำระ)----- ด้วยเสพมาตุคาม^{๒๕}นั้น ท่านให้
แต่งยากินทูลาวเสี่ยก่อน ท่านให้เอาเบญจขี้เหล็ก^{๒๖} ----- (ชำระ)----- พุงดอ ๑ รากกระทุงหมาบ้า ๑ แก่น
ปรู ๑ แก่นมหาด ๑ โคนกระสุน ๑ เบญจ----- (ชำระ)----- ใบส้มมะขาม ๑ ใบส้มป่อย ๑ ใบส้มมหาด ยา
๓ สิ่งเอาสิ่งละ ๑ ตำลึง ----- (ชำระ)----- สมอไทยเท่าอายุ ๑ สมอพิเภก ๑ สมอเทศ ๑ มะขามป้อม ๓๒
ลูกมะ ---- ๓๐ ลูก รากพาดไฉน ๑ ตำลึง ๒ บาท ผักราชพฤกษ์ ๕ ผัก ยาดำ ๒ บาท ร่องทอง ๒ บาท
ยา ๒ สิ่งนี้ต้ม ๓ เอา ๑ แล้วแทรกดีเกลือลงกินตามธาตุหนัก ธาตุเบา กินลงเสียให้สิ้นน้ำ ---ร้าย กินวัน ๑ วัน
ไป ๓ วัน กินให้ได้ ๓ คราวครั้งสิ้นน้ำเหลืองร้ายแล้ว

จึงแต่งยาขับหนองในเสีย ท่านให้แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นแสมสาร ๑ สน ๑ เปลือกโลด ๑ แก่นมหาด ๑
แก่นประดู่ ๑ อ้อยช้าง ๑ ยา ๗ สิ่งนี้เผาไฟเอาน้ำค้ำแช่น้ำไว้ แล้วจึงเอาตริกฏ^{๒๗} สารส้ม ๑ ดินประสีขาว ๑
ยา ๕ สิ่งนี้เท่ากัน บดละลายน้ำค้ำกินขับหนองค้ำใน ----

๑ ถ้าเบามีออก ตกกลงแลท้องฟกบวม เอาแดงกวา ๑ ดินประสีขาว ๑ เกลือ ๑ ชัณทสกร บดละลาย
น้ำค้ำกินให้เบาคล่องแล ฯ

๑ แล้วจึงยา ----- (ชำระ)----- บุงนาทั้ง ๕^{๒๘} หน้า ๒ บาท กาดาดแดง ๒ บาท ว่านเปราะ ๑ บาท
๒ สลึง กระเทียม ๒ สลึง ยา ๔ สิ่งนี้บดพอกหัวหน้าแก้ฟกบวมแล ฯ

^{๒๑} ปัสสาวะ

^{๒๒} น้ำเหลือง น้ำหนอง

^{๒๓} ชื่อโรคชนิดหนึ่งเกิดแก่ชาย มีอาการเกิดขึ้นท้องคชาต

^{๒๔} อาการของโรคทางเดินปัสสาวะ เมื่อปัสสาวะแล้ว มีอาการแสบและเจ็บท้องคชาต ปวดหัวหน้า

^{๒๕} หลึง

^{๒๖} เบญจขี้เหล็ก ส่วนทั้ง ๕ ของขี้เหล็ก ซึ่งเป็นพืชสมุนไพร ประกอบด้วยต้นขี้เหล็ก แก่นขี้เหล็ก รากขี้เหล็ก เปลือกขี้เหล็ก และใบของ
ต้นขี้เหล็ก

^{๒๗} ตริกฏ ประกอบด้วย เม็ดพริกไทย ดอกคัสตี และเหง้าชิง (ชิงแห้ง)

^{๒๘} น่าจะหมายถึง ผักบุงทั้ง ๕ ได้แก่ รากผักบุง ต้นผักบุง ใบผักบุง ดอกผักบุง เม็ดผักบุง

ภาคหนึ่งเอาผักเป็ด ๑ ใบกุ่มบก ๑ โพล ๑ ตริภูก ๑ ยา ๖ สิ่งนี้เอาเสมอภาค^{๒๙} ต้มห่อผ้าขาวประคบ
แล ฯ

ภาคหนึ่งเอากุ่มทั้ง ๒^{๓๐} เปลือกมะรุ้ม ๑ เปลือกทองหลางใบมน ๑ กระเทือ ๑ โพล ๑ ชิง ๑ ขมิ้นอ้อย
๑ เม็ดพรรณผักกาด ๑ ว่านน้ำ ๑ ผักเสี้ยนทั้ง ๒^{๓๑} ใบคนที่สอ ๑ คนทีเขมา ๑ ลูกมะกรูด ๑ ลูกมะนาว ๑
ส้มเช้า ๑ แบ่งเหล้า ๑ ยา ๑๘ สิ่งนี้เอาเสมอภาคต้มห่อผ้าขาวประคบ ๓ วันหายแล ฯ

๑ แล้วจึงทำยากินสมานลำกล้อง เอาเทียนตัน ๑ ชิง ๑ หัวหมู ๑ ตริผลา ๑ ตริภูก ๑ สะค่าน ๑
เจตมูลเพลิงแดง ๑ ขมิ้นทั้ง ๒ น้ำประสานทอง ๑ โกรฐสอ ๑ กานพลู ๑ จุกโรหิณี ๑ กระดอม ๑ เปลือกโลด ๑
ครั้ง ๑ โพล ๑ ใบคนที่สอ ๑ บอระเพ็ด ๑ ภูมิเสน ๑ ผักราชพฤกษ์ ๑ เกลือ ๑ เปลือกทิงถ่อน ๑ ลูกเอ็น ๑
มะตูมอ่อน ๑ สารส้ม ๑ รากพินุงแดง ๑ เทียนตาตึกแตน ๑ เทียนดำ ๑ ลูกพิลังกาสา ๑ ลูกประคำดีควาย ๑
ว่านเปราะ ๑ ลูกจิงจ้อ ๑ เทียนข้าวเปลือก ๑ เทียนขาว ๑ เทียนสัตตบุษย์ ๑ เทียนยาวพานี ๑ เทียนแดง ๑
เม็ดโนมะม่วงพรวน ๑ ยา ๔๓ สิ่งนี้เอาเสมอภาค ต้มผงละลายน้ำผึ้งกินแก้โรคประเมหะ^{๓๒} ๑๒ ประการ อัน
พระอาจารย์ท่านกล่าวมาแต่ในหนังสือ ฯ

ภาคหนึ่งเอาโกรฐสอ ๑ ลูกประคำดีควาย ๑ ผักแพวแดง ๑ ดีปลี ๑ ลูกจันทน์ ๑ ลูกผักชี ๑ ยา ๖ สิ่งนี้
เอาเสมอภาค ต้มผงละลายน้ำผึ้งกินแก้โรคในทูลาวะสาทั้ง ๓๓ จำพวกนั้นแล ฯ

๑ หนึ่งยาแก้โรคสำหรับบุรุษ ท่านให้เอาลูกเอ็น ๑ หินปะการังแดง ๑ ดินถนำ ๑ ดีปลี ๑ ยา ๔ สิ่งนี้
เอาเสมอภาค บดละลายน้ำข้าวขำกินก็ได้ น้ำอ้อยแดงก็ได้ ถึงเป็นหนองในอยู่แลปวด ได้กินยานี้หายแล ฯ

ภาคหนึ่งเอาเสมอภาค ๑ โคกกระสุน ๑ รากราชพฤกษ์ ๑ หินปะการังแดง ๑ โกรฐจุฬาลำภา ๑ ยา ๕
สิ่งนี้เอาเสมอภาค ต้ม ๓ เอา ๑ กินหายแล ฯ

ภาคหนึ่งเอาลูกเอ็น ๑ ดีปลี ๑ ซะเอมเทศ ๑ หินปะการังแดง ๑ รากนาศ^{๓๓} ๑ โคกกระสุน ๑ ราก
เสนียด ๑ ยา ๗ สิ่งนี้เอาเสมอภาคต้มด้วยน้ำท่า เมื่อจะกินแทรกน้ำตาลกรวดกินหาย ฯ

ภาคหนึ่งเอารากมะรุ้ม ๑ หินปะการังแดง ๑ โคกกระสุน ๑ เปลือกโมกมัน ๑ ดินถนำ ๑ ยา ๕ สิ่งนี้
เอาเสมอภาคต้มด้วยน้ำท่า แก้โรคสำหรับบุรุษเป็นหนองเนาอยู่ในหายแล ฯ

ภาคหนึ่งเอาชะมดเชียงกล้า^{๓๔} ๑ กรุงเขมา ๔ กล้า เทียนดำ ๔ กล้า ลูกกระพังโหม ๔ กล้า ต้มผงไว้
ก่อนจึงเอาหญ้าตีนนก ๒ สลึง จันทน์ขาว ๒ สลึง ต้ม ๓ เอา ๑ จึงเอายาผงหนัก ๑ เพื่ออง ละลายกินหาย ฯ
บัดนี้จะกล่าวถึงคัมภีร์วิธีสดวงต่อไป ตามในอาจารย์กล่าวไว้ ให้แพทย์พึงรู้ดังนี้เทอญ ฯ

^{๒๙} การกำหนดส่วนของเครื่องยาทุกอย่างเท่ากันเสมอกัน

^{๓๐} กุ่มบกและกุ่มน้ำ

^{๓๑} ผักเสี้ยนไทยและผักเสี้ยนผี

^{๓๒} ชื่อคัมภีร์แพทย์ ว่าด้วยโรคเกิดแต่น้ำเบา หรือระบบปัสสาวะ

^{๓๓} น่าจะหมายถึง พิษนาศน์

^{๓๔} ชื่อมาตราชั่งของไทยโบราณ ๒ กล่อม เป็น ๑ กล้า ๒ กล้า เป็น ๑ โพล

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวถึงกำเนิดริดสีดวง อันบังเกิดกับบุคคลทั้งหลายชายหญิงซึ่งมีอยู่สำหรับโลกย์ ๑
อันริดสีดวง

พุท ธา มัง จักกระจาย ฯ สำหรับเสกน้ำแก้เสลดฝีดาษ ๑ นะเกลื่อน โมเคลื่อน พุทคล้าย ธาย ฯ

สำหรับเสกน้ำเสกยาแก้ปวดพิษฝีดาษ ๑ นะสุณ โมสุณ พุทสุณ ธาสุณ ยะสุณ หายบัดนี้

สำหรับทรงหัวพนไฟในท้องก็ได้แล ๑ **อิจเจวมตโต ลาโนชนา เสตวา อุตตถถถารปรทตุมมาหิตา ฯ**
อุตตภาสมจิสฺฆานํพุจจทมิํ อตต-วิรัชเสย คาถานี้เสกน้ำมันดิบทาตีนเหยียบเหล็กแดง สารพัดแก้คุณไสย
ได้ทุกอย่างแล

๑ โอม กูจะปางหายให้สายปวงคาคด้วยอำนาจพระกะทายทอนกอรกะภูมประสั๊กหักตายสะวาหะ โอม
กระวินยาจักปักหักตายสะวาหะ คาถานี้เอาไม้สักทำส่วเจาะปางหายแล

๑ ไชๆ อิติปิโสภะคะวานะพระกุกุ สนโท โมพระโกนาคม พุพระกะสบ ทาพระสมมะนะโคดม
ยะพระสีอริยะไมตรี ขอเดชะพระบารมี พระเจ้าห้าพระองค์ ลงมาโปรดสัตว์ อันอยู่ในอุทร ทุกข์ร้อนจะมาถึง
อัปจน ขอเดชะพระทศพล มาประจนซึ่งกายกรรม ซึ่งได้กระทำมาแต่หนหลัง ขอเดชะพระพุททั้ง ขอเดชะ
พระธัมมั้ง ขอเดชะพระสังฆัง คุณนัง จงมาช่วยปลักไส สัตว์อันอยู่ในอุทร นะไว้โมถอน พุทอ่อนธาเคลื่อน
ยะหลุดเลื่อนลอยออกจากพุททั้ง ๔ จึงมาเผยพระทะอาณ พระธรรมบันดาลจงมาบังเกิดเป็นรูปกรักษากาย
ลมพระพายพัดเคลื่อนคลายพระคันใจกล้า พามาช่วยกัน พุททั้ง ๔ นั้นช่วยกันรักษา อิติปิโสภควา จงยาตรา
ออกมาเกิด ฯ คาถานี้เสกน้ำสะเดาะลูก เงินติดเทียน ๑ บาท แล ฯ

๑ ยาขาวแก้ร้อน เอาเกสรทั้ง ๕ อบเชย ๑ ชะลูด ๑ เปราะ ๑ ลิ่นทะเล ๑ หวายตะค้า ๑ ผิวไม้รวก ๑
เบี้ยจันท์เผา ๓ เบี้ย น้ำประสานทองสะตุ^{๓๔} ๑ เปราะ ๑ ดินสอพองเท่ายาทั้งหลาย ทำแท่งไว้ทั้งกินทั้งพ่น
แก้ร้อนชื่อ ยาขาวใหญ่ แล

๑ ยามงแก้ลมจุกเสียด ให้แตกให้ราก เอาตริกฏุก ๑ จันท์ทั้ง ๒ โกรฐบัวหัว ๑ ขอนดอก ๑ เสมอภาค
๑ เอาใบกระวาน ๒ เท่ายาทำผงกินกะน้ำฝิ่งน้ำขิง แก้ลมจุกเสียดแตกคางเดี่ยว ให้รากหายแลยาตามจะเต็มได้
ใช้แล้ว

๑ ยาดองแก้เลือดร้างผอมแห้งท้องโต เอาผักเป็ดแดง ๒ ตำลึง ดีเกลือ ๕ ตำลึง ดินประสิว ๑ ตำลึง
สารส้ม ๑ บาท มะกรูด ๓๓ ลูก ต้มลงด้วยกันเอาแต่น้ำ กรองใส่โถไว้กินหายแล

๑ ยาดองแก้เลือดผอมแห้งท้องโต เอาน้ำมะนาวถ้วย ๑ น้ำฝางถ้วย ๑ สารส้ม ๑ บาท ดินประสิว ๑
บาท ดองฝิ่งข้าวเปลือก ๓ วัน ทونغผูกคอกหม้อ ๑ บาท กินหายแล

๑ ยาดับลมร้าย เอาใบคนที่สอ ๑ บาท มหาหิงค์ ๑ บาท บดเป็นเม็ดกินกะน้ำข้าวข้าว หายลมตึง
ฯ

๑ ยาต้มถ่ายเสลด เอาสมอไทยเท่าอายุ ๑ ลูกคัตเค้า ๑ ขิง ๑ ดีเกลือ ๑ ตำลึง ต้มกินรุเสลดออกตึง
แล ฯ

^{๓๔} วิธีการทำให้ด้วยามีฤทธิ์อ่อนลง หรือฆ่าพิษให้ลดลง หรือแปรรูปให้เป็นยาบริสุทธิ์ มีฤทธิ์มาก

ยากัดเลือดครึ่งแห้ง ใส่ทางทวารเบา ให้เอาน้ำกะเม็ง ๑ น้ำผึ้ง ๑ เกลือก้อน ๑ แต่พอบั่นได้ใส่ในทวารเบา กัดเลือดร้ายออกมาแล

๑ ยาต้มแก้เลือดร้างผอมแห้งท้องโต เอาใบมัดกา ๑ หญ้าไซ ๑ โคนกระสุน ๑ คา ๕ ตำลึง หอยแครง ๓๓ ซีกเผา ใบส้มเสี้ยว ๑ ใบส้มป่อย ๑ ใบมะขาม ๑ ขี้เหล็กทั้ง ๕ สารส้ม ๑ บาท ลูกคัดเค้า ๑ ต้มกินพอไปแล

๑ ยาเหลืองแก้ลมจุกเสียด เอายาดำ ๑ บาท มหาหิงค์ ๑ บาท ผิวมะกรูด ๑ บาท ไพล ๒ สลึง ขิง ๒ สลึง กระชาย ๒ สลึง พริกไทย ๒ สลึง ดีปลี ๒ สลึง ลูกจันทน์ ๒ สลึง ดอกจันทน์ ๒ สลึง กระวาน ๓ สลึง กานพลู ๒ สลึง กระเทียม ๒ สลึง การบูร ๑ บาท ลูกผักชี ๒ สลึง ทำแห้งไว้ น้ำกระสายตามแต่จะใช้แล ๑ กินหายมามากแล้ว ฯ

ยาอายุวัฒนะ ให้เอาลูกกุ่มบก ๑๐๘ ตำแชน้ำผึ้งไว้สามเดือนกินแก้สารพัดโรคแล

๑ ยาอายุวัฒนะ เอาสมอไทยเท่าปี เอาดีปลีเท่าเดือน เอาพริกไทยเท่าวัน ทำผงกินกะน้ำผึ้งแก้สารพัดโรคแล ฯ

ยาเสียงแห้ง เอาพริกไทย ๑ บาท ขิง ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท ลูกจันทน์ ๑ บาท ดอกจันทน์ ๑ บาท หอยสังข์ ๑ บาท ชะเอมเทศ ๑ บาท แล้วเอาส้มกุ่มทั้งสอง ใบส้มป่อย ต้มเอาน้ำเป็นกระสายบด ให้เดือนขึ้นค้ำหนึ่งวันเสาร์จึงทำกินเถล็ด แปะค้ำ ตำพริกไทย ๙ ค้ำ ตำขิง ๑๐ ค้ำ ตำดีปลี ๑๑ ค้ำ ตำลูกจันทน์ ๑๒ ค้ำ ตำดอกจันทน์ ๑๓ ค้ำ ตำสังข์ ๑๔ ค้ำ ตำชะเอม ๑๕ ค้ำ บดกินให้หมดในวันเดียว กินแล้วให้กินข้าวกับน้ำมันหมูไปสามวัน ห้ามอย่าให้ลงอะไรเลย ๓ วัน พัน

ต้นฉบับจบเท่านี้

บรรณานุกรม

BKK001-009 ตำรายาเภสัช พิพิธภัณฑเพื่อการศึกษา วัดหน้าจั่ววรวิหาร. (๒๕๖๕). ค้นจาก

<https://www.sac.or.th/databases/manuscripts/main.php?m=document&p=item&id=1187>

พจนานุกรมฉบับราชราชบัณฑิตยสถานบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. (๒๕๕๖). กรุงเทพฯ:
ราชบัณฑิตยสถาน.

บุษบา ประภาสพงศ์และคนอื่นๆ. (๒๕๔๙). แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์ และมรดก
ทางวัฒนธรรมของชาติ. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

วุฒิ วุฒิธรรมเวช. (๒๕๔๐). สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (ม.ป.ป.). ค้นจาก

<https://apps.phar.ubu.ac.th/thaicruddrug/main.php>

ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (ม.ป.ป.). ค้นจาก

<https://apps.phar.ubu.ac.th/phargarden/main.php>